

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**“СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ:
ПОНЯТТЯ, ПРАВОВИЙ СТАТУС,
ПРОФЕСІОГРАМА”**

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

Електронна копія

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ:
ПОНЯТТЯ, ПРАВОВИЙ СТАТУС,
ПРОФЕСІОГРАМА”**

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”,
спеціальність 8.18010003 “Судова експертиза”)

**Харків
2012**

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”, спеціальність 8.18010003 “Судова експертиза”) / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 44 с.

У к л а д а ч і: В. Ю. Шепітько,
В. А. Журавель,
В. О. Коновалова,
В. І. Алексійчук,
І. А. Колеснікова

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 8 від 17.10.2012 р.)*

1. ВСТУП

Реалізація норм чинного законодавства, винесення обґрунтованих судових рішень неможливе без забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою, такою, що базується на передових досягненнях науки і техніки, експертизою. У зв'язку з цим зростає роль судового експерта як незацікавленої, обізнаної особи, яка володіє спеціальними знаннями і практичними навичками, необхідними для проведення відповідних експертних досліджень. Зазначене зумовлює потребу в активізації підготовки висококваліфікованих експертів.

Навчальна дисципліна “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма” є необхідною в програмі підготовки професійних експертів, оскільки розглядає основні вимоги, що висуваються до таких осіб, їх права, обов'язки і відповідальність, основи професійної діяльності. При її вивченні застосовуються різні форми навчання: лекції, практичні заняття, індивідуальна та самостійна робота студентів. Ці форми організації навчальної роботи забезпечуються програмою зазначеної навчальної дисципліни, завданнями до практичних занять, вказівками щодо виконання індивідуальної роботи студентів, викладеними в даному навчально-методичному посібнику.

Практичні заняття – важлива форма навчання студентів, мета яких полягає в засвоєнні нормативно-правових основ набуття статусу та діяльності судового експерта, його прав і обов'язків, оволодінні практичними навичками здійснення професійної діяльності судового експерта. Під час проведення практичних занять студентам пропонується розв'язання ситуаційних завдань, проведення ділових ігор, складання необхідних документів.

Під час підготовки до занять студенти мають опрацювати рекомендовану літературу, вивчити необхідні нормативно-правові акти, виконати інші завдання, які виносяться на позааудиторний час.

У результаті вивчення дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма” судовий експерт-магістр повинен

знати:

– положення законодавства України, в яких закріплені вимоги, що висуваються до судового експерта, підстави і порядок набуття правового статусу судового експерта, його права, обов’язки, правові гарантії, юридичну відповідальність, підстави для відводу;

– зміст понять: “спеціальні знання”, “судовий експерт”, “професіограма судового експерта”, “незалежність судового експерта”, “експертна ініціатива”;

– теоретичні, процесуальні та організаційні засади професійної діяльності судового експерта;

– категорії судових експертів; правовий статус керівника судово-експертної установи;

– порядок атестації судових експертів та присвоєння кваліфікації судового експерта;

– психологічні засади діяльності судового експерта, негативні чинники, що впливають на ефективність професійної діяльності експерта;

уміти:

– правильно застосовувати в своїй професійній діяльності набуті теоретичні знання та норми чинного законодавства;

– чітко дотримуватися вимог, які висуваються до судового експерта;

– сумлінно ставитися до виконання професійних обов’язків судового експерта у цивільних, кримінальних, а також справах про адміністративні правопорушення;

– постійно підвищувати рівень своїх професійних знань та вдосконалювати практичні навички;

– обробляти отримані результати, аналізувати, узагальнювати, формулювати експертні висновки на основі отриманих емпіричних та аналітичних даних;

– надавати фахові консультації та іншу інформаційну допомогу суддям, прокурорам, адвокатам, працівникам органів досудового розслідування з питань дослідження та оцінки матеріальних об'єктів, явищ та процесів, що стосуються обставин справ;

– надавати практичну допомогу прокурорам, слідчим, оперативним працівникам у використанні техніко-криміналістичних методів і засобів у розкритті й розслідуванні злочинів, у висуванні слідчих версій, відібранні зразків для порівняльного дослідження, формулюванні питань експерту.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

№ п/п	Тема	Усього годин	У тому числі		
			лекції	практичні заняття	самостійна робота
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	Поняття судового експерта	8	2	2	4
2	Професійні та кваліфікаційні вимоги до судового експерта	6	2	–	4
3	Правовий статус судового експерта	18	4	6	8
4	Компетенція судового експерта	6	2	–	4
5	Професіограма судового експерта	8	2	2	4
6	Психологія судово-експертної діяльності	6	2	–	4
	Усього	72*	14	10	28

*Із них індивідуальна робота – 20 год

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного
університету “Юридична академія
України ім. Ярослава Мудрого”
(протокол № 10 від 15.06.2012 р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ: ПОНЯТТЯ, ПРАВОВИЙ СТАТУС, ПРОФЕСІОГРАМА”

1. Поняття судового експерта

Поняття спеціальних знань. Співвідношення понять: обізнана особа, спеціаліст, експерт. Поняття судового експерта. Функції судового експерта. Правове регулювання судово-експертної діяльності. Особи, які можуть бути судовими експертами. Вимоги, які висуваються до судового експерта.

Категорії експертів; експерти державних та недержавних спеціалізованих установ, представники неекспертних установ, приватні експерти та інші спеціалісти. Особи, які не можуть бути судовими експертами.

2. Професійні та кваліфікаційні вимоги до судового експерта

Підготовка судових експертів. Місце навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма” у підготовці судового експерта. Атестація судових експертів. Свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта. Кваліфікаційні класи. Експертно-кваліфікаційні комісії: склад і повноваження. Порядок присвоєння (підтвердження) кваліфікації судового експерта. Основні види судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта працівникам Експертної служби МВС України. Державний Реєстр атестованих судових експертів. Підстави і порядок позбавлення фахівців кваліфікації судового експерта.

3. Правовий статус судового експерта

Права судового експерта. Гарантії прав судового експерта. Незалежність судового експерта. Експертна ініціатива. Використання експертом матеріалів справи. Обов'язки судового експерта. Роз'яснення прав і обов'язків судовому експерту.

Процесуальний статус судового експерта. Процесуальні форми залучення судового експерта: судова експертиза, допит судового експерта, участь експерта у проведенні слідчих дій, одержанні зразків для експертного дослідження. Експерт-криміналіст: завдання та форми участі у кримінальному провадженні. Експертна присяга. Попередження експерта про відповідальність.

Обмеження та заборони в діяльності судового експерта. Відповідальність судового експерта: дисциплінарна, матеріальна, адміністративна, кримінальна. Контроль за діяльністю судового експерта. Підстави, умови й порядок притягнення судового експерта до відповідальності. Підстави для відводу судового експерта.

Керівник судово-експертної установи: функції та повноваження, кваліфікаційні вимоги.

4. Компетенція судового експерта

Сфера діяльності судового експерта. Спеціалізація експерта. Межі діяльності судового експерта. Об'єктивна компетенція та компетентність судового експерта. Обсяг компетенції експертів при проведенні комплексної експертизи. Кваліфікаційні характеристики посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України. Посадова інструкція судового експерта: структура і зміст.

5. Професіограма судового експерта

Поняття та структура професіограми судового експерта. Експертна етика. Завдання та мотиви професійної експертної

діяльності. Професійні якості, здібності, знання та навички. Експертний досвід. Ділові та моральні якості судового експерта. Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності судового експерта.

Напрями діяльності експерта-працівника державної спеціалізованої установи. Науково-дослідницька, методична, профілактична, навчальна діяльність судового експерта. Наукова організація праці судового експерта. Нормативи та обсяг експертного навантаження. Організація робочого часу та робочого місця судового експерта. Автоматизація діяльності експерта.

6. Психологія судово-експертної діяльності

Психологічні засади пізнавальної діяльності судового експерта. Психологічні основи та етапи формування внутрішнього переконання судового експерта, прийняття рішень експертом. Негативні впливи на діяльність судового експерта. Професійна деформація судового експерта, конформність, упереженість, сугестія.

4. ПЛАНИ ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Мета практичних занять з навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма” полягає, по-перше, в засвоєнні студентами положень нормативно-правових актів, які визначають порядок підготовки, атестації і набуття статусу судового експерта, основні вимоги до нього, форми і напрями залучення судового експерта у кримінальне (цивільне та ін.) провадження, його права і обов’язки, підстави відводу, порядок здійснення професійної діяльності і притягнення до відповідальності; по-друге, в опануванні теоретичних положень і практичних навичок здійснення професійної діяльності судового експерта, формуванні необхідних ділових та моральних якостей судового експерта.

До окремих тем пропонуються практичні завдання, які передбачають розгляд найважливіших теоретичних питань, вирішення ситуаційних завдань, розрахованих на застосування положень окремих нормативно-правових актів, аналіз і оцінку правомірності й обґрунтованості певних дій, рішень тощо. Розв’язання окремих завдань може здійснюватись у формі ділових ігор, дискусій тощо, супроводжуватись складанням фрагментів процесуальних документів.

Під час підготовки до занять студенти мають опрацювати рекомендовану літературу, вивчити необхідні нормативно-правові акти, виконати інші завдання, які виносяться на позааудиторний час.

Самостійна робота студентів відбувається шляхом вивчення додаткової літератури (зокрема, наукових та науково-практичних статей, коментарів нормативно-правових актів) за основними та факультативними питаннями дисципліни “Судо-

вий експерт: поняття, правовий статус, професіограма”. Студенти мають вивчати різні точки зору по дискусійних питаннях, передбачених програмою, вміти обґрунтовувати та відстоювати власну позицію, застосовуючи положення відповідних нормативних актів. Необхідно звертатися до аналізу оприлюдненої експертної практики, використовувати емпіричні дані при відповідях на теоретичні питання під час практичних занять та на заліку.

Список нормативно-правових актів та літератури

Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон УРСР від 28.12.1960 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.

Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. // Голос України від 19.05.2012 р. – № 90-91.

Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 40. – Ст. 492.

Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. // Там же. – 2005. – № 35. – Ст. 446.

Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. // Там же. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.

Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ // Там же. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: наказ М-ва внутр. справ України від 09.08.2012 р. № 691 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 77. – Ст. 3136.

Про утворення Експертної служби Міністерства внутрішніх справ: постанова Каб. Міністрів України від 20.06.2000 р. № 988 // Там же. – 2000. – № 25. – Ст. 1055 (в ред. від 13.06.2012 р.).

Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: наказ М-ва юстиції України від 12.12.2011 р. № 3505/5 // Там же. – 2011. – № 98. – Ст. 3591.

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз: наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 46. – С. 172.

Довідник кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: наказ М-ва юстиції України від 19.04.2012 р. № 611/5 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua

Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів: наказ М-ва юстиції України від 29.03.2012 р. № 492/5 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 27. – Ст. 1017.

Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: наказ М-ва юстиції України від 09.08.2005 р. № 86/5 // Там же. – 2005. – № 33. – Ст. 1996 (в ред. від 13.07.2012 р.).

Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС України та атестацію судових експертів Експертної служби МВС України: наказ М-ва внутр. справ України від 15.12.2011 р. № 923 // Там же. – 2012. – № 18. – Ст. 670.

Положення про базу даних атестованих судових експертів Експертної служби МВС України: наказ М-ва внутр. справ України від 15.06.2011 р. № 333 // Там же. – 2011. – № 72. – Ст. 2720.

Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію та атестацію судових експертів Державної прикордонної служби України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 23.11.2010 р. № 891 // Там же. – 2010. – № 96. – Ст. 3426.

Порядок присвоєння кваліфікаційних класів судових експертів працівникам науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: наказ М-ва юстиції України від 30.12.2011 р. № 3660/5 // Там же. – 2012. – № 3. – Ст. 105.

Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: постанова Пленуму Верхов. Суду України від 30.05.1997 р. № 8 / уклад. Б. О. Кириць // 36. постанов Пленуму Верхов. Суду України у кримінальних справах: навч.-практ. посіб. – Л.: Ліга-прес, 2008. – 408 с.

Про внесення змін до Наказу Міністерства юстиції України від 31.08.2009 р. № 1555/5 (затвердження Стандарту надання адміністративної послуги щодо присвоєння кваліфікації судового експерта): наказ М-ва юстиції України від 17.02.2010 р. № 325/5 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua

Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза: курс общей теории / Т. В. Аверьянова. – М.: Инфра-М, Норма, 2012. – 480 с.

Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособие для вузов / Р. С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.

Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве / В. И. Гончаренко. – Киев: Вища шк., 1980. – 160 с.

Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 387 с.

Зинин А. М. Судебная экспертиза: учеб. / А. М. Зинин, Н. П. Майлис. – М.: Право и закон, 2002. – 318 с.

Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій: [навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / Н. І. Клименко. – К.: Вид. Дім “Ін Юре”, 2007. – 528 с.

Моїсєєв О. М. Експертні технології: теорія формування і практика застосування / О. М. Моїсєєв. – Х.: Вид. агенція “Апостіль”, 2011. – 424 с.

Россинская Е. Р. Настольная книга судьи: судебная экспертиза / Е. Р. Россинская, Е. И. Галяшина. – М.: Проспект, 2011. – 464 с.

Россинская Е. Р. Профессия эксперт / Е. Р. Россинская. – М.: Юристъ, 1999. – 192 с.

Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2008. – 688 с.

Словарь основных терминов судебной экспертизы / ред. кол.: А. Р. Шляхов. – М.: ВНИИСЭ, 1980. – 124 с.

Шерстюк В. М. Словник основних термінів судових експертиз (теорія, організація та нормативно-правове регулювання) / В. М. Шерстюк (кер. авт. кол.). – Сімф.: КримНДІСЕ, 2008. – 182 с.

Шепітько В. Ю. Криміналістика: енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько; за ред. В. Я. Тація. – Х.: Право, 2001. – 560 с.

Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: учебно-теорет. пособие / М. Г. Щербаковский. – Харьков: Эспада, 2005. – 536 с.

Эксперт. Руководство для экспертов органов внутренних дел / под ред. Т. В. Аверьяновой, В. Ф. Статкуса. – М.: КноРус, Право и закон, 2003. – 592 с.

Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т. В. Аверьяновой, Е. Р. Россинской. – М.: Юристь, 1999. – 552 с.

1. Поняття судового експерта

(2 год)

П л а н

1. Поняття спеціальних знань та форми їх застосування у кримінальному (цивільному, господарському, адміністративному) провадженні.

2. Судовий експерт: поняття та функції. Співвідношення понять: обізнана особа, спеціаліст, експерт.

3. Правове регулювання судово-експертної діяльності. Принципи судово-експертної діяльності.

4. Суб'єкти судово-експертної діяльності; основні вимоги та обмеження.

5. Категорії експертів.

6. Проблемні питання залучення до проведення судових експертиз спеціалістів недержавних спеціалізованих установ, представників неекспертних установ, приватних експертів.

Завдання

1. Під час розслідування вбивства до участі у проведенні ексгумації та огляду залишків трупа слідчий вирішив запросити експерта-біолога.

Визначте процесуальний статус та порядок залучення зазначеного суб'єкта. Яке значення матимуть результати його участі?

2. Особа, яка мала кваліфікацію судового експерта та працювала в одному з вищих навчальних закладів України, була притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 286 КК України (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження).

Чи може бути така особа залучена до справи як судовий експерт? Які обмеження до суб'єктів експертної діяльності встановлюються законодавством?

3. При розслідуванні злочину адвокат підозрюваного подав клопотання про проведення повторної економічної експертизи експертами, які працюють поза державною спеціалізованою установою.

Яке рішення слідчого можливе у цій ситуації? Чи може бути проведена судова експертиза у кримінальному провадженні експертом, який не є працівником державної спеціалізованої установи?

4. Під час проведення огляду місця події з приводу загибелі людини на об'єкті будівництва був залучений судово-медичний експерт, який здійснив огляд трупа.

Визначте процесуальний статус експерта у наведеній ситуації. Чи може бути в подальшому доручено проведення судово-медичної експертизи цього трупа тому самому експерту?

5. Під час розслідування привласнення майна АТ “Галичина”, вчиненого у великих розмірах, слідчий призначив економічну експертизу. Плануючи проведення допиту головного бухгалтера, слідчий вирішив запросити експерта, який провів експертизу у цій справі. Експерт у процесі допиту поставив головному бухгалтеру низку питань, які дозволили викрити злочинців.

Визначте процесуальний статус експерта у наведеній ситуації. Чи відрізнятиметься правове становище експерта, якщо він візьме участь у цьому допиті за власної ініціативи з метою отримання додаткової інформації по справі, необхідної для надання висновку?

Список додаткової літератури

Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве / В. И. Гончаренко. – Киев: Вища шк., 1980. – 160 с.

Лисиченко В. К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике: учеб. пособ. / В. К. Лисиченко. – Киев: Вища шк., 1979. – 88 с.

Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений / В. Н. Махов. – М.: РУДН, 2000. – 296 с.

Сорокотягин И. Н. Специальные познания в расследовании преступлений / И. Н. Сорокотягин. – Ростов: Изд-во Ростов. ун-та, 1984. – 120 с.

3. Правовий статус судового експерта

(6 год)

З а н я т т я 1. Судовий експерт як суб'єкт процесуальної діяльності

П л а н

1. Незалежність судового експерта: поняття, межі, гарантії.
2. Права судового експерта та їх гарантії.
3. Інформаційне та матеріальне забезпечення судового експерта. Соціальний захист судового експерта.
4. Поняття експертної ініціативи та її межі.
5. Обов'язки судового експерта. Роз'яснення прав і обов'язків судовому експерту.
6. Керівник судово-експертної установи: функції, повноваження, кваліфікаційні вимоги.

Завдання

6. При ознайомленні з висновком інженерно-технічної експертизи слідчому залишилися незрозумілими сутність застосованої формули та порядок проведення розрахунків. Він зателефонував до експертної установи і залишив повідомлення на автовідповідач експерту з проханням з'явитися до відділу внутрішніх справ для надання роз'яснень з приводу проведеної експертизи. У призначений час експерт не з'явився.

Оцініть наведену ситуацію і правомірність дій експерта. Яким чином і в якому порядку мають вирішуватись питання з приводу роз'яснення експертних висновків?

7. У справі про дорожньо-транспортну подію, внаслідок якої загинуло п'ять осіб, було призначено проведення автотехнічної експертизи. Членам родини експерта, в провадженні яко-

го знаходились матеріали експертизи, стали надходити погрози, умовою невиконання яких було надання фіктивного висновку про причини події. Експерт звернувся до керівника установи з проханням надати йому позачергову відпустку й доручити провадження експертизи іншому експертові.

Оцініть ситуацію. Яке рішення має прийняти керівник експертної установи? Як мають діяти експерти у подібних ситуаціях? Які гарантії безпеки діяльності зазначених осіб передбачені чинним законодавством, який порядок їх реалізації?

8. Для проведення судово-балістичної експертизи експерт отримав один екземпляр зброї (яка була вилучена при особистому обшуку підозрюваного), дві гільзи (вилучені з місця вбивства К.) та кулю (витягнуту з тіла загиблого К. під час судово-медичної експертизи). При проведенні обшуку у житлі підозрюваного була вилучена коробка з чотирма патронами, яка також була направлена експерту. З метою отримання експериментальних зразків експерт здійснив відстріл наданих патронів у тирі і провів порівняльне дослідження відстріляних куль і гільз з тими, що були йому передані разом із постановою.

Оцініть дії експерта. Який порядок отримання порівняльних зразків для проведення судової експертизи? Які права має судовий експерт у цьому процесі?

9. Під час проведення технічної експертизи документів експерт виявив неповноту переданих на дослідження об'єктів (порівняльні зразки документів були складені значно пізніше, ніж документ, достовірність якого належало перевірити). Оскільки на документі були зазначені реквізити (адреса) підприємства, яке його видало, експерт вирішив самостійно направити вимогу його керівникові про надання документів, складених за інший період часу. У відповідь експерт отримав листа про те, що всі документи за вказаний період були пошкоджені водою при затопленні приміщення внаслідок дощу і потім знищені.

Оцініть ситуацію і дії експерта.

10. Разом із постановою про призначення почеркознавчої експертизи підпису (достовірність якого слід було перевірити) експерт отримав порівняльні зразки лише підписів осіб. Зразки почерку осіб, дослідження яких передбачено експертною методикою, надані не були. Експерт вирішив провести експертизу лише за наявними матеріалами. У подальшому його висновок підтвердився іншими матеріалами справи.

Оцініть правомірність дій експерта. Які наслідки може мати така поведінка експерта? Розгляньте подібну ситуацію, в якій висновки експерта виявились помилковими.

11. Після проведення технічної експертизи документа експерт направив його разом із висновком слідчому поштою. До відділу міліції відправлені матеріали так і не надійшли. У справі зник важливий речовий доказ. Фотокопія, яка залишилась в матеріалах експертного провадження, була неякісною і не давала можливості побачити окремі деталі документа.

Оцініть дії експерта.

12. Експерт отримав постанову про призначення судово-балістичної експертизи та необхідні матеріали дослідження. Ознайомившись зі змістом постанови, експерт вирішив відмовити у проведенні експертизи у зв'язку з тим, що поставлені в ній питання були сформульовані неграмотно (без врахування відповідних методичних рекомендацій Міністерства юстиції України).

Визначте правомірність дій експерта.

13. До науково-дослідного інституту судових експертиз надійшла постанова слідчого про проведення трасологічної експертизи. Керівник установи, ознайомившись з її змістом, визнав предмет дослідження таким, що частково виходить за межі компетенції експерта-трасолога і потребує залучення спеціаліста іншої галузі знань (хіміка, біолога).

Як має діяти керівник установи у даному випадку:

1) повернути матеріали експертизи слідчому, зазначивши під-

стави відмови у проведенні експертизи; 2) доручити проведення експертизи експерту-трасологу, визначивши конкретні питання із зазначених у постанові, які мають бути ним вирішені; 3) доручити проведення експертизи експерту-трасологу, надавши йому можливість прийняти рішення на власний розсуд; 4) призначити комплексну експертизу; 5) інший варіант?

14. Керівник науково-дослідного інституту судових експертиз у результаті ознайомлення з висновком одного з експертів встановив, що дослідження були проведені з відхиленням від експертної методики.

Як має діяти керівник експертної установи у такій ситуації? Чи розповсюджується контроль керівника експертної установи на висновки експертів цієї установи, які даються у судовому засіданні?

З а н я т т я 2. Правове становище судового експерта в окремих галузях процесуальної діяльності та на різних стадіях провадження

П л а н

1. Процесуальний статус судового експерта у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Процесуальні форми залучення судового експерта: судова експертиза, допит судового експерта, участь експерта у проведенні слідчих дій, одержанні зразків для експертного дослідження.

2. Експерт-криміналіст: завдання та форми участі у кримінальному провадженні.

3. Процесуальний статус судового експерта у судовому кримінальному провадженні.

4. Правовий статус, порядок і підстави залучення судового експерта в адміністративному провадженні, у цивільних (господарських) справах.

5. Попередження експерта про відповідальність. Експертна присяга.

Завдання

15. У судове засідання під час кримінального провадження був викликаний експерт, який проводив судову експертизу у справі про вбивство з необережності.

Які права має судовий експерт на цій стадії кримінального провадження? Який порядок допиту експерта у суді?

16. У справі про вбивство П. судово-медична експертиза встановила, що причиною смерті стала асфіксія, яка настала внаслідок здавлювання шії потерпілого руками сторонньої особи. При цьому за розташуванням і кількістю синців, залишених пальцями рук, експерт визначив розташування рук нападника на шії жертви. Оскільки у справі було двоє підозрюваних, які давали суперечливі показання, з метою їх перевірки слідчий вирішив провести слідчий експеримент, під час якого кожен з підозрюваних окремо продемонстрував детально свої дії під час вбивства. До проведення цієї слідчої дії був залучений експерт, який проводив судово-медичну експертизу. У процесі проведення слідчого експерименту він виявляв активність, детально розпитуючи одного з підозрюваних, і поставив йому навідне запитання, внаслідок чого ефект слідчої дії був втрачений, і результати експерименту не дали очікуваних результатів (встановлення одного з підозрюваних, який задушив жертву).

Які наслідки наведеної ситуації? Які права має експерт під час залучення до проведення слідчих дій?

17. Під час адміністративного провадження у суді була проведена експертиза. Свій висновок експерт оголосив у судовому засіданні, відмовившись при цьому від письмового його оформлення, посилаючись на недостатність часу.

Оцініть правомірність дій експерта та значення його участі у справі.

18. Для дослідження слідів біологічного походження на одязі була призначена судова експертиза, і експертові направ-

лений одяг підозрюваного та фрагмент ганчірки, виявлений у кишені. Сліди на ганчірці виявилися непридатними для дослідження, оскільки вона зберігалась у вологому стані у поліетилені. Експерт визнав її непотрібною і викинув.

Оцініть дії експерта. Який порядок поводження експерта з об'єктами, переданими на дослідження? Як вирішуються питання, пов'язані із пошкодженням або знищенням об'єктів у процесі їх експертного дослідження?

19. Одним з атрибутів експертної діяльності є присяга експерта.

Який порядок приведення до присяги експертів, які працюють (не працюють) у державних експертних установах? Якими процесуальними нормами він регламентований?

З а н я т т я 3. Відповідальність та обмеження діяльності судового експерта

П л а н

1. Обмеження та заборони в діяльності судового експерта.
2. Контроль за діяльністю судового експерта.
3. Відповідальність судового експерта: види та підстави.
4. Адміністративна відповідальність судового експерта: підстави та санкції.
5. Кримінальна відповідальність судового експерта: підстави та санкції.
6. Підстави для відводу судового експерта.

Завдання

20. Експерт у відповідь на постанову слідчого про призначення судової експертизи повідомив про відмову в її проведенні у зв'язку з недостатністю наданих матеріалів.

Оцініть правомірність дій експерта. Чи має право експерт відмовитись від проведення експертизи? Які наслідки такої відмови?

21. Під час проведення експертизи за обставинами вчиненого злочину експерт отримав цікаві результати, які яскраво ілюстрували можливості нового методу дослідження. Експерт описав цей випадок у своїй науковій статті, яку опублікував до закінчення провадження у справі. У подальшому обвинувачуваний був виправданий за недостатністю доказів.

Оцініть правомірність та наслідки дій судового експерта.

22. Під час проведення експертизи експерт був терміново викликаний для виїзду на місце події. На час від'їзду він залишив досліджувані об'єкти іншому спеціалісту, який на той момент проходив стажування у лабораторії, і доручив йому скласти проект експертного висновку. Повернувшись, експерт з'ясував, що сліди на одному з об'єктів були випадково пошкоджені у зв'язку з неправильним використанням методів і засобів дослідження. Важливі докази у справі були втрачені.

Дайте оцінку дій експерта. Які їх наслідки?

23. До органів внутрішніх справ надійшла оперативна інформація про те, що у справі про дорожньо-транспортну подію, внаслідок якої загинула людина, був складений завідомо неправдивий висновок експерта, за який останній нібито отримав значну суму незаконної грошової винагороди.

Чи є в даному випадку підстави для притягнення експерта до відповідальності? Якщо так, то які санкції за це передбачені?

24. Експерт проводив експертизу у справі про хабарництво стосовно підозрюваної О., яка була дружиною директора фірми "Х", де працювала донька експерта. Вважаючи, що особисте життя не може перешкоджати роботі, експерт провів експертизу і дав обґрунтований висновок. У процесі подальшого розслідування зазначені зв'язки осіб були з'ясовані.

Дайте правову оцінку зазначеній ситуації та визначте її наслідки.

25. У ст. 31 Господарського процесуального кодексу України серед підстав відводу судового експерта визначено наступні: якщо він особисто прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи.

Розкрийте зміст наведених положень.

Список нормативно-правових актів та літератури

Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.

Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ // Там же. – 1994. – № 11. – Ст. 51.

Довідник кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: наказ М-ва юстиції України від 19.04.2012 р. № 611/5 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua

Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: наказ М-ва юстиції України від 12.12.2011 р. № 3505/5 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 98. – Ст. 3591.

Інструкція про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: постанова Каб. Міністрів України від 01.07.1996 р. № 710 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua

Бишманов Б. М. Эксперт и специалист в уголовном судопроизводстве / Б. М. Бишманов. – М.: Моск. психолого-социал. ин-т, 2003. – 224 с.

Дулов А. В. Права и обязанности участников судебной экспертизы / А. В. Дулов. – Минск: Изд-во М-ва высшего, среднего спец. и проф. образования БССР, 1962. – 340 с.

Калашникова Н. Я. Гарантии прав свидетеля, эксперта, переводчика и понятого в советском уголовном процессе / Н. Я. Калашникова. – М.: МГУ, 1966. – 40 с.

Комиссарова Я. В. Концептуальные основы профессиональной деятельности эксперта в уголовном судопроизводстве / Я. В. Комиссарова. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 240 с.

Крылов И. Ф. Судебная экспертиза в уголовном процессе / И. Ф. Крылов. – Л.: ЛГУ, 1963. – 214 с.

Соколовский З. М. Вопросы использования экспертом материалов дела / З. М. Соколовский. – Харьков: ХГУ, 1964. – 72 с.

5. Професіограма судового експерта

(2 год)

П л а н

1. Поняття та структура професіограми судового експерта. Експертна етика.

2. Професійні якості, здібності, знання та навички судового експерта. Експертний досвід.

3. Завдання та мотиви професійної експертної діяльності.

4. Ділові та моральні якості судового експерта. Прийняття рішень.

5. Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності судового експерта.

6. Напрями діяльності експерта-працівника державної спеціалізованої установи. Науково-дослідницька, методична, профілактична, навчальна діяльність судового експерта.

7. Наукова організація праці судового експерта. Нормативи та облік експертного навантаження. Організація робочого часу та робочого місця судового експерта, автоматизація експертної діяльності.

Під час заняття студенти знайомляться з автоматизованим робочим місцем судового експерта (АРМ), базами даних, колекціями, автоматизованими інформаційно-пошуковими системами (АППС), стаціонарною експертною технікою.

Список додаткової літератури

Еникеев М. И. Юридическая психология: учеб. для вузов / М. И. Еникеев. – М.: НОРМА, 2003. – 512 с.

Коновалова В. О. Юридична психологія: академ. курс / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – К.: Вид. Дім “Ін Юре”, 2004. – 424 с.

Романов В. В. Юридическая психология: учеб. / В. В. Романов. – М.: Юрист, 2002. – 488 с.

Шерстюк В. М. Судово-експертна діяльність (організаційно-правові та морально-психологічні засади) / В. М. Шерстюк; за ред. В. Ю. Шепітька. – Сімф.: ООО “ДІАЙП”, 2008. – 196 с.

5. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Атестація судового експерта – оцінка професійного рівня фахівців, які залучаються до проведення судових експертиз, з наступним присвоєнням кваліфікації судового експерта з правом проведення певного виду експертизи або з метою визначення відповідності займаній посаді працівників державних спеціалізованих установ.

Бюро судово-медичної експертизи – державні спеціалізовані установи Міністерства охорони здоров'я України, що забезпечують проведення судово-медичних експертиз.

Відповідальність судового експерта – настає на підставах і в порядку, передбаченими законодавством; може бути притягнутий до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Внутрішнє переконання судового експерта – своєрідний емоційно-інтелектуальний стан експерта як суб'єкта пізнання, який настає у результаті діяльності з вирішення конкретного експертного завдання; свідомо сформоване переконання, упевненість експерта в істинності і єдиній можливості свого висновку. Передумовами формування внутрішнього переконання є: 1) високий рівень підготовки за спеціальністю та практичний досвід експерта; 2) повнота дослідження, вмотивованість та логічність суджень експерта; 3) достатній обсяг та кількість наданих на дослідження матеріалів, достовірність обставин, встановлених у справі.

Державний Реєстр атестованих судових експертів – єдиний список атестованих судових експертів, ведення якого здійснюється Міністерством юстиції України. Становить офіційну електронну базу даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про осіб, які отримали в порядку, передбаченому Законом України “Про судову експертизу”, кваліфікацію судового експерта. Реєстр складається з відомостей про атестованих судових експертів Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби без-

пеки України та Адміністрації Державної прикордонної служби України.

Довідник кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – Довідник) – документ, який містить типові кваліфікаційні характеристики посад працівників НДУСЕ і встановлює вимоги до змісту професійної діяльності та кваліфікації працівників НДУСЕ. Довідник є основою при розробленні посадових інструкцій працівників НДУСЕ, статутів НДУСЕ в частині прав і обов’язків їх керівників, здійсненні контролю за відповідністю працівника його спеціальності та кваліфікації, конкурсному відборі та атестації працівників НДУСЕ, організації стажування в НДУСЕ, розробленні та вдосконаленні програм підготовки та підвищення кваліфікації працівників НДУСЕ відповідно до змісту їх професійної діяльності. Кожна професійно-кваліфікаційна характеристика складається з таких розділів: “Завдання та обов’язки”, “Повинен знати”, “Кваліфікаційні вимоги”.

Допит експерта – вид слідчого (судового) допиту, який проводиться з метою одержання роз’яснення або доповнення висновку експерта.

Експерт (лат. *expertus* – досвідчений) – особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями і залучається органами розслідування, судом та іншими органами для проведення експертизи. Законодавство визначає правовий статус Е. Судовими Е. можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновків із досліджуваних питань. Спеціалісти державних спеціалізованих установ і відомчих служб, які проводять судові експертизи, повинні мати відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройти відповідну підготовку та отримати кваліфікацію судового Е. з певної спеціальності (ст. 10 Закону України “Про судову експертизу”). До проведення судових експертиз (крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами) можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони

мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому законом.

Експертна підготовка – процес та результат засвоєння особою, яка має певну освіту, навичок застосування наявних у неї знань у провадженні експертиз певного роду (виду, підвиду); процес набуття кваліфікації експерта. Навчання спеціалістів з різною професійною освітою з метою отримання кваліфікації експерта здійснюється за окремими родами (видами) судових експертиз шляхом: 1) навчання на відповідних (експертних) факультетах профільних вищих навчальних закладів (юридичних, медичних та ін.); 2) вивчення спеціальної літератури, опанування технічних засобів, а також практичного провадження та вивчення експертиз під керівництвом досвідченого експерта; 3) навчання на відповідних курсах при головній експертній установі.

Експертна служба МВС України – система експертних підрозділів, утворених для участі у запобіганні, виявленні, розкритті і розслідуванні злочинів та інших правопорушень шляхом застосування експертно-криміналістичних засобів під час проведення дізнання, попереднього слідства, оперативно-розшукових заходів, і підпорядкована Міністру внутрішніх справ України. Включає такі підрозділи: Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, науково-дослідні експертно-криміналістичні центри при головних управліннях МВС України в Криму, м. Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях, м. Севастополі і на транспорті.

Експертно-кваліфікаційні комісії – колегіальні органи, що створюються з метою присвоєння та позбавлення кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів, утворюються при міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну дія-

льність. До складу експертно-кваліфікаційних комісій входять найбільш досвідчені фахівці та науковці, які мають кваліфікацію судового експерта та стаж практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років. Серед них має бути не менше двох фахівців тієї експертної спеціальності і того класу, з яких комісія проводить атестацію, присвоює кваліфікацію судового експерта або кваліфікаційний клас, а також фахівець з процесуальних питань судової експертизи. Порядок присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям чи позбавлення кваліфікації судового експерта фахівців, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, визначається Міністерством юстиції України. З цією метою при Міністерстві юстиції України створюється Центральна експертно-кваліфікаційна комісія, яка діє відповідно до положення про неї, що затверджується Міністерством юстиції України. Присвоєння кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-медичним і судово-психіатричним експертам та позбавлення кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-медичних і судово-психіатричних експертів проводяться в порядку, що встановлюється Міністерством охорони здоров'я України.

Експерт у кримінальному провадженні – особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України “Про судову експертизу” на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК України 2012 р.).

Етика експерта – моральні засади діяльності експерта, які включають такі принципи, як об'єктивність, неупередженість, принциповість, самостійність у судженнях, самокритичність, сумлінність, чесність, відповідальність, активність, ініціативність, коректність, усвідомлення суспільно-соціальної значущості своєї діяльності, виховання в собі належної правосвідомості, постійне самовдосконалення.

Зразки для експертного дослідження – зразки почерку, відбитки пальців рук, ступень, взуття, зліпки зубів, проби крові, слини, що, ймовірно, належать певній особі і використовуються у процесі провадження експертиз як порівняльні матеріали при дослідженні рукописів, предметів зі слідами рук, ніг, зубів, документів та інших об’єктів, що надаються експерту для дослідження.

Ініціатива експертна – встановлення експертом на власний розсуд фактів та обставин, не передбачених експертним завданням (питання щодо яких не були поставлені у постанові про призначення судової експертизи), але таких, що мають значення по справі. Такі обставини викладаються у висновку експертом поряд з іншими обставинами. Право експерта на **І. е.** передбачено законом (ст. 13 Закону України “Про судову експертизу”).

Клопотання експерта – письмове звернення експерта до органу, який призначив експертизу, про надання додаткових матеріалів, необхідних для проведення експертизи, створення необхідних умов для дослідження таких матеріалів у місці їх перебування (наприклад, шляхом участі експерта у проведенні слідчої (судової) дії). У клопотанні експерта перераховуються всі необхідні матеріали, наводиться їх характеристика та зазначаються умови їх отримання.

Компетентність експерта – характеристика конкретного експерта, що визначається його освітньо-кваліфікаційним рівнем, досвідом роботи та рівнем володіння спеціальними знаннями, уміннями та навичками в межах конкретного виду експертизи.

Компетенція експерта – 1) сукупність знань, умінь, навичок у певній галузі науки чи техніки, якими має володіти експерт відповідної спеціальності, достатніх для вирішення завдань певного виду експертизи (спеціальна компетенція); 2) коло повноважень, наданих експерту процесуальним законом (процесуальна компетенція).

Конформність (лат. *conformis* – подібний, відповідний) – здатність особи до зміни своїх переконань (думок, оцінок,

сприйняття, поведінки) у відповідності з думками (переконаннями тощо) інших осіб (домінуючої групи осіб); свідома зовнішня згода при внутрішньому неприйнятті. Фактори, що впливають на прояви конформізму особи: рівень інтелекту, ступінь піддатливості навіюванню, стійкість самооцінки, рівень самоповаги, жадання похвали, статус особи, її посадове становище, рівень компетентності особи та ін.

Обізнана особа – особа, яка володіє спеціальними знаннями і може виконувати в судочинстві функції спеціаліста або експерта.

Обов’язки судового експерта – встановлюються Законом України “Про судову експертизу” та процесуальним законодавством. В усіх випадках судовий експерт зобов’язаний: прийняти до виконання доручену йому експертизу; провести повне дослідження і дати обґрунтований та об’єктивний письмовий висновок; повідомити в письмовій формі особі або органу, які призначили експертизу, про неможливість її проведення, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були отримані; на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора, судді, суду з’явитися та дати роз’яснення чи доповнення щодо даного ним висновку або причин повідомлення про неможливість проведення експертизи; заявити самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі; з дозволу особи або органу, які призначили експертизу, проводити окремі дослідження в присутності підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та інших осіб у випадках, передбачених законодавством; уживати заходів щодо збереження наданих на експертизу об’єктів, аби не допустити їх знищення або пошкодження.

Права судового експерта – встановлюються Законом України “Про судову експертизу” та процесуальним законодавством. В усіх випадках судовий експерт має право: ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються експертизи; порушувати клопотання про надання нових (додаткових) матеріалів,

необхідних для висновку; вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення; з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій, заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи, ставити особам, які допитуються, питання, що стосуються експертизи; за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки; подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта або порядок проведення експертизи; одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням; у разі незгоди з іншими членами експертної комісії (при проведенні комісійної експертизи) скласти окремий висновок; викладати письмово відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень; проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом.

Професійна деформація – поява в людини під впливом певних особливостей професійної діяльності таких психологічних змін, які починають негативно впливати на діяльність, психологічний стан самої людини. Розвиток професійної деформації призводить до самовпевненості, обумовленої переоцінкою свого професійного досвіду, яка постійно посилюється. У практичній діяльності слідчих і судових органів **П. д.** призводить до втрати доказової інформації, неправильного висування версій. Шляхи подолання **П. д.**: робота над удосконаленням практичної діяльності і теоретичного рівня; обмін позитивним досвідом; самокритичність, самоконтроль; розумова гігієна праці.

Професійна придатність – сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних і достатніх для успішної професійної діяльності.

Професіограма – система вимог, що висуваються певною професією до психофізіологічних та психічних властивостей особи, професійних знань, умінь та навичок, необхідних для успішного здійснення певної професійної діяльності.

Спеціалізація експерта – процес та результат отримання особою, яка має відповідну освіту та спеціальну експертну підготовку, навичок проведення експертизи певного роду (виду, підвиду): навичок дослідження об'єктів та застосування методів експертного дослідження. Перелік експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта, визначається відомчими нормативно-правовими актами (Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України).

Спеціаліст – обізнана особа, яка залучається слідчим (судом) до участі в слідчих (судових) діях для сприяння у збиранні, дослідженні, оцінці та використанні доказів.

Спеціальні знання – знання (уміння, навички) в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, що виникають під час розслідування і розгляду справ у суді.

Суб'єкти судово-експертної діяльності – державні спеціалізовані установи, а також у визначених законом випадках судові експерти, які не є працівниками зазначених установ.

Сугестія (лат. *suggestio* – навіювання, підказування) – вплив на волю, процеси мислення, почуття людини; психологічний вплив на свідомість людини, при якому відбувається некритичне сприйняття нею переконань, думок і настанов інших осіб.

Судова експертиза – одна з форм використання науково-технічних досягнень у кримінальному, цивільному, адміністративному та господарському провадженнях; полягає у дослідженні експертом на основі спеціальних знань та у порядку, передбаченому процесуальним законодавством, матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового розслідування та суду. За результатами проведення судової експертизи складається експертний висновок, який є джерелом доказів, а викладені у ньому фактичні дані – доказами.

Судово-експертні установи – державні спеціалізовані установи і відомчі служби. До них належать: науково-дослідні установи (інститути та їх філії) судових експертиз Міністерства юстиції України, науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби (криміналістичні центри і відділи) Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

6. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” однією з форм організації навчання нарівні з лекціями, практичними заняттями є індивідуальна робота студентів з навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма”, яка складається з вивчення додаткових літературних джерел з актуальних проблем дисципліни, експертної, слідчої, судової практики і підготовки на підставі цього наукових доповідей та їх презентації на засіданнях студентського наукового гуртка, наукових статей чи тез доповідей, участі у наукових та науково-практичних конференціях.

Вибір студентом форм індивідуальної роботи здійснюється за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Обрана для опрацювання тема має бути актуальною, містити проблемні питання теоретичного або практичного змісту (наприклад: “Незалежність судового експерта: проблеми теорії і практики”, “Внутрішнє переконання судового експерта: проблеми формування”, “Права керівника судово-експертної установи: проблеми правового регулювання” тощо).

Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи студентом здійснює викладач, який закріплюється кафедрою. Результати індивідуальної роботи студента оцінюються до початку екзаменаційної сесії. За індивідуальну роботу студент має можливість отримати максимально 20 балів.

7. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ: ПОНЯТТЯ, ПРАВОВИЙ СТАТУС, ПРОФЕСІОГРАМА”

Підсумковий контроль знань студентів (ПКЗ) з навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма” проводиться у формі заліку з основних питань, що передбачають знання студентом правових основ діяльності судового експерта, а також потребують творчої відповіді та вміння використовувати отримані теоретичні знання.

Конкретний перелік питань та завдань, які виносяться на залік, критерії оцінювання знань студентів, порядок і час складання заліку визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року. Заліковий білет містить два питання.

8. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ: ПОНЯТТЯ, ПРАВОВИЙ СТАТУС, ПРОФЕСІОГРАМА”

1. Навчальна дисципліна “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма”: завдання, структура, місце в системі наук та інших навчальних дисциплін.

2. Поняття та функції судового експерта.

3. Співвідношення понять: обізнана особа, спеціаліст, експерт.

4. Судовий експерт як суб’єкт пізнання.

5. Правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні.

6. Принципи судово-експертної діяльності.

7. Суб’єкти судово-експертної діяльності.

8. Особи, які можуть бути судовими експертами.

9. Вимоги, які висуваються до судового експерта. Особи, які не можуть бути судовими експертами.

10. Категорії експертів.

11. Експерти державних спеціалізованих установ: особливості правового регулювання діяльності.

12. Проблемні питання залучення до проведення судових експертиз спеціалістів недержавних спеціалізованих установ, представників неекспертних установ, приватних експертів.

13. Порядок залучення та участі у проведенні судових експертиз фахівців з інших держав.

14. Інформаційне та матеріальне забезпечення судового експерта.

15. Підготовка та атестація судових експертів.

16. Місце навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма” у підготовці судового експерта.

17. Правове регулювання і порядок атестації судових експертів. Державний Реєстр атестованих судових експертів.

18. Порядок присвоєння та підтвердження кваліфікації судового експерта.

19. Основні види судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта працівникам Експертної служби МВС України.

20. Свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта. Кваліфікаційні класи.

21. Експертно-кваліфікаційні комісії: склад, порядок формування і повноваження.

22. Підстави і порядок позбавлення фахівців кваліфікації судового експерта.

23. Судовий експерт як суб'єкт процесуальної діяльності.

24. Незалежність судового експерта: поняття, межі, гарантії.

25. Права судового експерта та їх гарантії.

26. Соціальний захист судового експерта.

27. Поняття експертної ініціативи та її межі.

28. Обов'язки судового експерта. Роз'яснення прав і обов'язків судовому експерту.

29. Керівник судово-експертної установи: функції та повноваження.

30. Кваліфікаційні вимоги до керівника судово-експертної установи.

31. Права та обов'язки керівника судово-експертної установи.

32. Правовий статус судового експерта у судовому провадженні.

33. Правовий статус судового експерта на досудовому слідстві.

34. Процесуальний статус судового експерта у кримінальному провадженні.

35. Процесуальні форми залучення судового експерта: судова експертиза, допит судового експерта, участь експерта у проведенні слідчих дій, одержанні зразків для експертного дослідження.

36. Експерт-криміналіст: завдання та форми участі у кримінальному провадженні.

37. Правовий статус, порядок і підстави залучення судового експерта в адміністративному провадженні, у цивільних (господарських) справах.

38. Попередження експерта про відповідальність. Експертна присяга.

39. Обмеження та заборони в діяльності судового експерта.

40. Контроль за діяльністю судового експерта.

41. Підстави, умови й порядок притягнення судового експерта до відповідальності.

42. Відповідальність судового експерта: види та підстави.

43. Правове регулювання відповідальності судового експерта.

44. Адміністративна відповідальність судового експерта: підстави та санкції.

45. Кримінальна відповідальність судового експерта: підстави та санкції.

46. Підстави для відводу судового експерта.

47. Сфера діяльності та компетенція судового експерта.

48. Межі діяльності судового експерта.

49. Об'єктивна компетенція та компетентність судового експерта.

50. Обсяг компетенції експертів при проведенні комплексної експертизи.

51. Посадова інструкція судового експерта: структура і зміст.

52. Кваліфікаційні характеристики посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України.

53. Професіограма судового експерта: поняття та структура.

54. Професійні якості, здібності, знання та навички судового експерта. Експертний досвід.

55. Експертна етика.

56. Завдання та мотиви в структурі професійної експертної діяльності.

57. Ділові та моральні якості судового експерта. Прийняття рішень.

58. Наукова організація праці судового експерта. Автоматизація діяльності експерта.

59. Напрями діяльності експерта-працівника державної спеціалізованої установи. Науково-дослідницька, методична, профілактична та навчальна діяльність судового експерта.

60. Організація робочого часу та робочого місця судового експерта.

61. Нормативи та облік експертного навантаження.

62. Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності судового експерта.

63. Психологічні засади пізнавальної діяльності судового експерта.

64. Психологічні основи та етапи формування внутрішнього переконання судового експерта.

65. Негативні впливи на діяльність судового експерта.

66. Професійна деформація судового експерта.

67. Конформність, сугестія та упередженість у професійній діяльності судового експерта.

68. Засоби і форми комунікативної діяльності судового експерта.

69. Психологічні основи взаємодії судового експерта зі слідчим, прокурором, суддею, іншими учасниками процесу, керівником експертної установи.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять та самостійної роботи студентів.....	6
3. Програма навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма”.....	7
4. Плани та завдання до практичних занять і самостійної роботи.....	10
5. Словник основних термінів.....	28
6. Індивідуальна робота студентів.....	37
7. Критерії оцінки успішності студентів з навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма”.....	38
8. Програмні питання з навчальної дисципліни “Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма”.....	39

Навчальне видання
Електронна копія
**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ:
ПОНЯТТЯ, ПРАВОВИЙ СТАТУС,
ПРОФЕСІОГРАМА”**

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”,
спеціальність 8.18010003 “Судова експертиза”)

У к л а д а ч і: ШЕПТЬКО Валерій Юрійович,
ЖУРАВЕЛЬ Володимир Андрійович,
КОНОВАЛОВА Віолетта Омелянівна,
АЛЕКСЕЙЧУК Вікторія Іванівна,
КОЛЕСНИКОВА Інна Анатоліївна

Відповідальний за випуск *В. Ю. Шепітько*

Редактор *Л. М. Рибалко*

Комп’ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2012

Підп. до друку 13.11.2012. Формат 60x84^{1/16}. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 2,69. Облік.-вид. арк. 1,45. Вид. № 215.
Тираж 50 прим. Зам. № 4526. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.